

CZEKANOWSKÉHO SYNTHESA NEJSTARŠÍCH SLOVANSKÝCH DĚJIN A PROBLÉM DĚJIN STÁTU A PRÁVA U SLOVANSKÝCH NÁRODŮ

Přední polský anthropolog světového jména Jan Czekanowski, jenž je zároveň významným badatelem v oboru historické ethnografie a prehistorie, jakož i výborným znalcem linguistiky a archeologie, vydal ve dvojnásobném nyní rozsahu po celých třiceti letech druhé vydání své významné publikace *Wstęp do historii Słowian* (Poznań 1957). Tato práce, k níž přistoupil z iniciativy dnes již zemřelého právního historika prof. Zygmunta Wojciechowského, shrnuje výsledky všech zmíněných disciplin, jichž dodnes na tomto důležitém poli nejstarších slovanských dějin bylo dosaženo. Po poválečných pracích T. Lehra-Splawińskiego tedy další význačný polský odborník věnuje mimořádný zájem těmto tak důležitým otázkám a bádání o nich mocně posouvá vpřed.

Dílo Czekanowského jistě vzbudí značný ohlas v Polsku i mimo ně a velmi často nebude to ohlas jen souhlasný. Avšak v každém případě již nyní je možno říci, že tato práce je pro nejstarší slovanské dějiny přínosem nad jiné významným. Prof. Czekanowski není ovšem právním historikem ex professo, a proto jeho závěry přímo neřeší otázky právní. Avšak materiál, jež shromáždil, dává právní historii nové možnosti, jež jsou dvojího druhu. Především *generální závěry Czekanowského otevírají nové celkové perspektivy právní historii*. To platí především o jeho synthetických pohledech na dějiny Indoevropanů a v jejich rámci Slovanů. A na druhé straně *konkrétní materiál o nejstarších slovanských dějinách, nově osvětlený a v mnohém nově objevený, je sám o sobě přímo širokou základnou dat, jež je potřeba právněhistoricky klasifikovat*. Do této skupiny patří zejména materiál z šestého, sedmého a osmého oddílu práce, věnovaný procesu diferenciacce Slovanů.

Tato úvaha je tedy úvahou o některých závěrech, jež pro dějiny státu a práva slovanských národů vyplývají z nové práce Czekanowského. Stranou zůstává nepřeborné množství problémů dalších, k nimž stanovisko musejí zaujmout ostatní speciální vědní odvětví a jichž je daleko více než těch, na které může a musí reagovat právní historie.

Pro hojně diskutovanou otázku samotné podstaty slovanského práva má mimořádnou důležitost konstatování Czekanowského (ve shodě s nejnovějšími závěry polské nauky), že slovanské národy v době před svou expansí do střední a východní Evropy a na Balkán sídlily na poměrně menším, než jak se dosud mysli, teritoriu. To platí bez ohledu na to, zda slovanská pravlast se chápe podle stadia časově nejstaršího (Pripet—Volha; teorie východní), středního (Visla—Dněpr; teorie střední) nebo nejmladšího (Odra—Visla; teorie západní) v souvislosti s posunem Slovanů z neznámých prapůvodních sídel Indoevropanů. Avšak všeobecně *kompaktní a intenzivní osídlení vede nutně k závěru, že také slovanské společenské instituce musejí si být blízké, resp. aspoň bližší, než jak by tomu bylo při řídkém osídlení rozsáhlejších prostorů*.

Ovšem ani v tomto smyslu *nelze chápat souhrn pravidel, jimiž se řídila společnost slovanských národů, jako jediný jednotný celek*, tedy něco takového, čím je

jednotný právní řád současného státu. Nedostatek politické jednoty nutně předpokládá *partikularitu těchto pravidel, kterým toliko shodná hospodářská, sociální a kulturní organisace dává zásadní uniformitu*. Proto i zde se jako základní metodické hledisko musí uplatnit použití *metody srovnávací*.

Kompaktnosti slovanského osídlení a závěrům, vyplývajícím z toho pro dějiny počátku státu a práva u nich, odpovídají v širším měřítku Czekanowského závěry o společenství indoevropském. V rámci tohoto společenství totiž původně užší skupinu tvořily národy *germánské a baltoslovanské* (oddíl IV.). Je pochopitelné, že tedy i jejich společenské instituce mohou případně jevit větší příbuznost, než jaká se objeví u ostatních ethnických složek indoevropského společenství. To ovšem je otázkou, jejíž řešení nebude snadné, i když není nemožné. Rozhodně je tím zdůrazněn význam studia historicko-právní germanistiky. Z jiných intensivnějších příbuzenství Slovanů s ostatními Indoevropany je třeba podtrhnout *vliv iránské*, projevující se zejména v oblasti *duchovní kultury, náboženství* (str. 154). Význam náboženství při tvorbě primitivních společenských útvarů rodové společnosti je všeobecně znám; proto i zde se objevuje možnost dosud netušených souvislostí. Jinak všeobecně je třeba ještě říci, že tato společenství, bližší sobě navzájem, než jak se dosud minilo, mají svou nejširší obdobu v celém společenství indoevropském. Jeho značná koncentrace v určitém historickém momentu (3. tisíciletí př. n. l.) na poměrně malém prostoru od dolnorýnského bazénu po Dněpr a od Jutska a nejjižnějšího Švédska po střední Itálii a severní Řecko (oddíl III., přehledně zvláště mapy č. 8 a 10 na str. 79 a 81) podporuje velmi značně předpoklad *blízkého příbuzenství společenských institucí jednotlivých indoevropských národů*.

Z konkrétních problémů, které přinášejí významná nova pro dějiny slovanských politických organisací před vytvořením státních center v oblasti všech dnešních slovanských národů, jsou nejdůležitější Czekanowského data o těchto útvarech v Polsku ve stoletích na zlomu letopočtu a potom o Volyni, zejména ze 4. a 5. století n. l. Kdežto o Polsku vyvozuje tyto závěry z materiálu Czekanowski sám, význam Volyně toliko vyplývá z toho, co o ní říká na několika místech jaksi jen mezi řádky.

Zcela mimořádný význam má Czekanowského theorie o *politickém svazu lechickém* na území Polska, i když snad bude ještě potřebí hodně úsilí, než v této věci bude dosaženo obrazu zcela jasného. Czekanowski v navázání na výsledky bádání Z. Wojciechowského *identifikuje lechický svaz s tisíciletou tradicí politické organisace Veletů*, jež známe jako nejpřednější skupinu polabsko-pobaltských Slovanů z doby vrcholení jejich politického života a které jako jediné blíže určené ethnum v polské oblasti zaznamenává už Ptolemaios. Jestliže je správné Labudovo čtení Porfyrogenetovy Visly Diciké jako »Liciké« a jestliže stejným směrem ukazují Porfyrogenetovi Lendzaninoi, pak se v novém světle objeví názvy Zachlumanů, přesídlivších z Polska až k Jaderskému moři, kteří byli zvaní rovněž Liteike, Widukindovi Licicavici a označení Poláků vůbec litevským Lenkas a maďarským Lengyel. Správný jistě je Czekanowského poukaz na *volnou federační povahu tohoto svazu*; nakolik však vyplývá na př. ze skutečnosti, že Radimičové a Vjatičové původně patřící k Lechitům, se vyvázali ze spoluúčasti na tomto svazu a včlenili do soustavy kmenů ruských, jak to Czekanowski tvrdí, je závislé na předpokladu, že Nestorova zpráva o příchodu od Ljachů naznačuje souvislosti kmenových společenství a ne skutečnost, že jménem Leško se označuje už jen určité území.

Význam volyňské oblasti vyniká zvláště ze souvislostí širších. Slované podle svědectví již nejstarších zpráv o nich si vždy byli vědomi svého příbuzenství a jestliže jinak se rozpadali ve tři velké skupiny, z nichž západní kryje v Ptolemaiově

době název Venedů, jižní Sklavenů a východní Antů, pak právě volyňská oblast má význam jakéhosi *pomezí* mezi těmito skupinami. Do volyňského prostoru směřuje také *expanse iránských Alanů, za jejichž slavisované potomky se pokládají kmeny Srbů a Charvátů*, tak významné pro vytváření pozdějších politických organizací v prostoru na sever od Sudet i na Balkáně. V tomto území také seděli i Doudlebové, později stejně politicky agilní kmen jak v jihozápadních Čechách, tak na Rodgoně v Slovinsku. Jestliže pak řada odborníků pokládá označení ruského národa za odvozené od alanského Rhos, pak i *státotvorné úsilí východních Slovanů má svůj počátek v této oblasti*. V neposlední řadě sluší se zmínit rovněž o Volyňanech Masúdiho, jejichž panovník je nazýván »magak«, což snad terminologicky souvisí se sogdijským (iránským) výrazem »modžak« a opět zde podtrhuje vliv iránských prvků. K vývodům Czekanowského o Volyňanech je třeba ještě poznamenat, že u polabsko-pobaltských Slovanů *na hranici oblasti veletské a pomorské hrál důležitou roli právě kmen Volyňanů*, o němž se zachovala tradice, že v době ještě starší byl v tomto prostoru elementem dominujícím; lze tu těžko pochybovat o tom, odkud předkové tohoto kmene pocházeli. Všechny tyto údaje vedou tedy jednoznačně k závěru, že *volyňská oblast byla střediskem vyšší politické organizace slovanských kmenů prvořadého významu a že při formování těchto útvarů zde alespoň částečně hrály roli jisté vlivy iránské*.

Pro dějiny státu a práva v Československu má význam Czekanowského zjištění, že v Čechách nejvíce se zachovalo etnické podloží starší, ilyrsko-keltské (středozemská a alpská rasa), které nasvědčuje tomu, že zde došlo k *relativně významnější slovanské superpozici nad kmenovými residui cizími*. Jinak staví Czekanowski thesi, že v Čechách po svazu Sámově, jenž je chorvatským centrem v době expanse lechitského svazu, jsou dvě střediska politické organizace: *Levý Hradec lechitského původu a Libice původu chorvatského* (později slavníkovská). S těmito míněními v jejich takto zjednodušené podobě lze však jen velmi těžko souhlasit. Závěry tak významné není možno opírat o rozbor často jen pouhých několika desítek lebek, jež nadto mnohdy zkoumali jen anthropologové-začátečníci v seminářích jinak význačných badatelů; to je rozhodně základna příliš vratká pro vyvozování závěrů povahy tak zásadní. Nadto jestliže snad na př. kostrová skladba Levého Hradce odpovídá skladbě slovanské pravlasti mezi Odrou a Vislou, nemusí to ještě znamenat existenci jen tenké slupky slovanské aristokracie. Dokud nebyl proveden dostatečný počet výzkumů, nemůžeme si být jisti, zda v devíti z deseti vsí s podrobeným obyvatelstvem okolo Levého Hradce nebude kostrové složení totéž, takže doklad slovanské superposice se obrátí vniiveč. K tomu všemu nakonec je slovanská kostrová skladba Levého Hradce dokladem prostě slovanské expanse do Čech a nikterak ne nějaké tradice »lechitské státnosti«, již tu Czekanowski chce za každou cenu konstruovat. Je sice pravda, že *v expansních oblastech lze spíše předpokládat vývoj raně feudálního státu formou podmanění původního obyvatelstva cizí etnickou skupinou*, avšak jsme ještě příliš v počátcích bádání, než abychom i zde mohli vyloučit *urychlenou sociální diferenciaci ryze unitroethnickým procesem*. Závěr Czekanowského může tedy třeba být geniálně předzjednanou syntesou, avšak v opření o dosud známý materiál jeho thesi nelze zatím oprávněně hájit. Loyálně je tu však potřebí dodat, že jsou dva doklady, jež jeho mínění podporují, které však on sám nezná. Prvním je zpráva Einhardových analů z r. 805, kde o náčelníkovi českého kmene se praví: »ducem eorum lechonem«, druhým jinak všeobecně známý pasus z 2. kapitoly Dalimilovy kroniky: »V tej zemi bieše lech, jemužto jmě bieše Čech.« Mohly by to tedy být do-

klady sociální nadřazenosti cizího národa, příslého z Lechitska. Aby these Czekanowského plně obstála, bylo by ovšem potřebí více dokladů.

Pro česko-polské pohraničí je důležité zjištění, že všeobecně se pramálo projevuje jakákoli větší jednota slezského dialektu; zdá se tedy, že i širší *politické organizace ve Slezsku nebylo*. Ve vývoji vlastního polského státu je významný poukaz na to, že ethnicky souvisí Mazovsko s kmeny východních Slovanů. Naprosto nelze však souhlasit s některými dalšími náhledy Czekanowského na vývoj polského státu. Zcela ahistorické jsou jeho vývody o absolutistické povaze raně feudálního polského státu (str. 246), theorie o tom, že podobnosti jazyka polabského a polského jsou dokladem i pozdější politické závislosti (str. 236), jakož i tvrzení o jednotnosti Pomořanů (str. 243), jejichž rozdrobenost jest přece notoricky známa jako typická. Podobně neobstojí ani mínění, že polská politická samostatnost, t. j. vyvázání ze společenství lechického, se datuje od rozbití polabsko-pobaltských Slovanů Karlem Velikým. I když snad připustíme, že jisté náznaky staršího politického společenství pozdějších polabsko-pobaltských Slovanů a Poláků ve svazu snad »lechickém« tu jsou, nelze předpokládat jejich příliš velkou trvalost a zejména nelze připisovat význam tak zásadní pro tvorbu, resp. rozpad politických útvarů vnějším nárazům bez skutečné okupace území, i když působení těchto faktorů jinak je nepochybné.

Pro oblast vzniku státu na Rusi přináší Czekanowského práce rovněž několik zajímavých závěrů. Vedle ostatně všeobecně známé poměrně rychlé slavisace Rurikovců je to zejména poukaz na to, že *není spojitosti mezi kmenovým zřízením východních Slovanů a raně feudálními »městy« kyjevské Rusi*; novgorodská oblast zahrnuje území někdejších Slovenců a severních Krivičů, černíhovská Seveřanů, Radimičů a východních Vjatičů, kyjevská Polanů, Dřevanů a části Dregovičů, polocká zbytku Dregovičů a Krivičů a smolenská území východních Krivičů a části Radimičů. Proti tomu zajímavé závěry o *trvalosti některých politických institucí i při stěhování kmenů* zdají se naznačovat výsledky poutí Radimičů a Vjatičů. Toponomastika jejich původních sídel v polské oblasti a pozdějších sídel v oblasti ruské ukazuje kontinuitu názvů patronymického původu. Tento výzkum Czekanowského může při dalším prošetření věci mít tedy i značný dosah právněhistorický. V jiném směru jsou zajímavá i jeho pozorování o jihozápadní hranici ukrajinské oblasti. Kdežto Ukrajina sama jazykově představuje uniformní kolos, na *Podkarpátí a Polesí* je skutečná tříšť dialektů; z ní lze vyvozovat někdejší *existenci tolika drobných politických útvarů* v tomto prostoru.

Pro dějiny státu u jižních Slovanů není v Czekanowského knize závěrů tak významných, jako je tomu co do ostatních slovanských národů. Zásadní charakteristiku zde dává skutečnost jejich oddělení Avary od ostatních Slovanů. Jinak bulharský stát vznikl na podloží thráckém, srbo-chorvatské útvary na podloží ilýrském a slovinské na keltském. Neosvětleny zůstávají všechny rysy politického vývoje těchto národů před příchodem slavisovaných snad alanských (iránských) původem Srbů a Chorvatů.

Z těch drobných připomínek, jež k dílu Czekanowského může mít specialista v jiném než jeho vědním odvětví, bylo by snad dobře přičiněti poznámku ve věci t. zv. baltské, jinak předslovanské rasy (u Czekanowského sublaponoidní), tak důležité pro Slovany zejména po míšení nastalém jejich zaujetím nynějších sídel. Czekanowski uvádí tuto rasu jako vzniklou kombinací rasy laponoidní a středo-

mořské. I když snad by tak bylo možno vysvětlit malé postavy a krátkolebost baltské rasy, nelze nijak vysvětlit její světlou pigmentaci, když i laponoidové i mediterráni jsou pigmentováni tmavě; celá otázka vzbuzuje dojem, že pro tuto rasu určil Czekanowski její genesis tak, aby odpovídala geometrické struktuře jeho tabulky ras na str. 22. Jestliže však z anthropologických údajů máme docházet k závěrům i pro právní historii, jest také rozřešení tohoto problému velmi důležité.

Vladimír Procházka